

## PEDAGOGLARDIŃ TÁLIM DEGI SOCIAL -PSIXOLOGIYALIQ WAZIYPALARI

*Boyanbaeva Sholpanay Baxitbaevna*

*Shimbay rayoni 25-mektep*

*Esemuratova Ziyada Jalgasbaevna*

*Shimbay rayoni 16- mektep*

*Annotaciya.* Maqalada avtorlar tálím-tárbiya mekemelerine basshılıq etiwde pedagog xızmetkerler wazıypaların belgilep beriwde rejelestiriwdiń pedagogikalıq áhmiyetin ilimiy jaqtan izertlep házirgi kúnde tálím-tárbiya mekemelerine basshılıq etiwshi xızmetkerlerge oǵada kerekli bolǵan másláhátlerdi kórsetip bergen.

*Gilt sózler:* Mektepti basqarıw, xalıq tálimi, pán dórekleri, klass basshısı, pedagogxızmetkerler wazıypaların belgilep beriw, qadaǵalaw.

Jas áwladtı hár tárepleme kamal taptırdıń keń kólemdegi jámiyetlik dástúri bolıp esaplanǵan tiykarǵı jónelis ideaları ámelge asırılıp atırǵan házirgi waqıtta mektep islerin bárshe buwınlarda rejelestiriw júdá zárúr áhmiyetke iye. Mekteptegi tálím-tárbiya islerin nátiyjeli uslubınıń ajıralmas bólimi esaplanadı. Bizińshe, hár bir basqarıw quralı isinde belgili dizimniń bolıwı shárt. Bunıń mánisi sonnan ibarat, bul is bir-birine baylanısı bolmaǵan tádbirler jıyındısınan ibarat bolmay, bálki onıń sharayattı, jaǵdaydıń qásiyetin hámde pútkil mektep kollektivi aldında, sonday aq, onıń ayırım buwınları aldında turǵan wazıypalardıń qásiyetlerinesapqa alıw negizinde islep shıǵılǵan, tártipke salınǵan, bir-biri menen baylanısıp hám tereń oylap qórilgen reje tádbirler jıyındısınan ibarat bolıwı lazım. Basshılıqtı esap penen alıp barıwdı támiynlewghshi tiykarǵı shárt anıq reje menen islew. Bul tiykarǵı máseleni itibardan shette qaldırıp, kúndelik islerge oralasıp qalıw qáwpinen saqlawshı qural esaplanadı. Reje menen islew aldınnan kóre biliw menen baylanıslı.

Tuwrı basshılıq qılıw ushın aldınan kóre biliw, júz beriwi múmkin bolǵan ózgeris hám qıyınshılıqlardı aldınnan bayqap biliw hám názerge ala biliw zárúr.

Bizińshe, mektepte dúzilgen is rejesi usı mektep pedagoglar kollektivi hár bir aǵzasınıń isin tártipke salıwshı nızam, kórsetkishler diziminde belgilengen mámleket tapsırması. Sonı da aytıw kerek, hár qanday wazıypanı nátiyjeli orındlaw, shólkemlestiriw keshelerdi, sol qatardan, xalıq bilimlendiriw hám mektep isine tán bolǵan keshelerdi ámelge asırıw tuwrı rejlestiriw sheberligine baylanıslı boladı. Xalıq tálimi bóliminiń jumısın, solardan mektep isin rejlestiriw áwele onıń wazıypaların, jumıs mazmunı hám usılların anıqlawdan ibarat.

Tuwrı dúzilgen is rejesi qátege jol qoyıwdan asıraw menen birge, ilgeri jol qoyılǵan qáte hám kemshiliklerdi juwmaqlawdıda támiynleydi. Tuwrı dúzilgen reje basshılar ushın ǵana emes, mektep muǵallimler kollektiviniń hár bir aǵzası ushın da jol kórsetedi. Sonıń ushında mektep isin rejlestiriw mektep ishki basqarıw diziminde zárúr orındı iyeleydi.

2. Ulıwma tálim mektepleri ushın shártli ráwishte qabıl qılınǵan is rejeleri bar. Olar tómendegi rejeler mekteptiń málim bir dáwirge móljellep (bir yaki eki bes jıllıq ushın) dúziletuǵın is rejesi. Bunı mekteptiń keleshek is rejesi dep ataladı.

Bul is rejesi ulıwma mektep xalıq xojalıq reje kórsetkishleri tiykarında dúziledi. Bunda mekteptiń málim dáwirge rawajlanıwı (oqıw-materiallıq hám texnika bazası, mektep qurılıwı.

Klasslar sanı oqıwshılar hám oqıtıwshılar sanı, mektepti pitiriwshiler sanı, oqıw bólmeleriniń sanı sıyaqlılar) túrli sanlar tiykarında kórsetiledi. Mekteptiń bir oqıw jılına mólshellengen is rejesi mektep is túrleri tiykarında dúziledi. Mekteptiń usı is rejesiniń mazmunı hám mundarija tiykarında biz keyinrek toqtaymız. Mekteptiń joriy is rejesi. Usı reje mekteptiń bir oqıw jılına shamalap dúzilgen is rejesi tiykarında islenedi. Bul reje qatarına:

-Mektep direktorı hám onıń orınbasarlarınıń bir oqıw jılına móljellep dúzetuǵın is rejeleri,

-Mektepte pánler boyınsha shólkemlestirilgen metodik birlespelerdiń is rejeleri,

- Klass basshilarini is rejeleri,
- Pán dógerekleri basshilarini is rejeleri,
- Mektep kitapxanasini is rejesi,
- Mektep ustaxanasini is rejesi,
- Mektep ata-analar komitetini is rejesi, -

Mektep vrachi hám miyirbiykesini is rejesi,

-Hár bir baslanísh hám pán oqıtıwshısınıń kalendar' hám kúndelik sabaqtı ótkeriw rejesi sıyaqlı rejeler kiredi.

Jańa Ózbekistan Respublikası xalıq tálimi oázirliginiń mektepler jumısın tekseriw juwmaqları boyınsha dúzgen aktspravka hám axborotlardı úyreniw nátiyjeleri hámde respublika mekteplerinde dúziletuǵın is rejeleriniń (ásirese bir oqıw jılına dúzilgen rejelerdiń) mazmunın úyreniw bul tarawda ele áhmiyettegi ózgerislerge jol qoyılıp atırǵanlıǵın kórsetpekte. Qatar mekteplerdiń is rejeleri buyırıqpazlıq tiykarında dúzilgen. Bunda direktor isin baqlap barıwshı shólkemlerge unawı zárúr miyzanǵa aylanıp qalǵan.

Ayrım mekteplerde kesheler atına belgilengen, kesheler júdá kóp rejelestirilgen. Olardıń kóbi qaǵazda qalıp ketken. Mektep ishki baqlaw máselesi bolsa mekteptiń is rejesinde óz ornın tappaǵan. Mektep rejesi ústinde islew processinde ósip kiyatırǵan jas áwlad táǵdiri haqqında, olardı aqlıy hám fizikalıq kamal taptırıw haqqında, oqımışlılardı ruwxıy tárepten ósiriw hám olardıń ilimiy metodik hám ulıwma pedagogik sheberligin asırıw haqqında oylaw lazım.

Oqıtıwshı mekteptegi bas tulǵa. Bunnan keyin de ol bolıp tabıladı. Sonıń ushın da mekteptiń is rejesinde oqıtıwshılar kollektivindegi kúshlerdi sonday bólistiriw kerek, olardıń hár biri tapsırmalardı orınlawǵa pútkil kúsh hám ǵayratın atlandırıw imkaniyatına iye bolsın. Sonday eken, mekteptiń oqıw-tárbiya islerin rejelestiriwde tómendegi úsh shártke ámel qılıw maqsetke muwapıq.

-Jumıstıń baslanısh jaǵdayın tereń pedagogik sheshiw jolı menen, yaǵnıy is rejelestirilip atırǵan waqıtta pedagogik process juwmaǵın anıq biliw.

-Istiń rejelestiriliwi aqırında mektep kolllektiv oqıtıwshılardıǵa bergen tálim hám

tárbiyaniń dárejesin anıq kóz aldına keltiriw.

-Mektep isin házirgi kún talapları dárejesine kóteriw ushın, soǵan imkan beretuǵın pedagogik qurallardıń eń maqulın tańlaw.

Jańa oqıw jılı wazıypaları húkimetimizdiń mektep reforması haqqındaǵı nızamlarınan kelip shıǵadı. Bul orında húkimetimizdiń tálim-tárbiya tarawında mektep aldına qoyǵan wazıypalardan kelip shıqqan halda mekteptiń tiykarǵı wazıypaları qáliplestirip barıladı. Anıqlanǵan wazıypalar arasında anıq keshe belgilew rejeniń ekinshi bólimi bolıp esaplanadı.

Mektep rejesiniń shólkemlestirw pedagogik isler bóliminde ulıwma tálim mektebinde jańa oqıw jılın jaqsı tayarlıq penen baslaw hámde onı juwmaqlaw imkanın beriwshi kesheler, bul barıstaǵı mekteptiń basqa shólkemleri menen sherikliktegi isleri belgilenedi. Kóbinese bul orında jumıs bólistiriliwi de anıq kórsetiledi. Tap sonday, oqıtıwshı xızmetshilerdi tańlaw hám óz ornına qoyıw, mektep basshıları, xızmetshiler hám oqıtıwshılar ortasında wazıypa hám tapsırmalardı bólisiw (mısalı kim klass basshısı boladı, usı mekteptiń mikromaydanına kimler biriktiriledi, kim dógerek basshısı boladı, kim oqıw tárbiya hám klasstan, mektepten tısqarı islerdi basqaradı h.t.b) klasslardı pútinlew sıyaqlı máseleler kórsetiledi. Usı orında mektep hákimshiligi menen kollektiv shólkemleri arasında bolatuǵın is bólistiriliwi de kórsetiledi.

Bunnan tısqarı mektep is rejesiniń usı bóliminde pedagog ishiler menen islew hám olardıń lawazımın asırıwǵa qaratılǵan isler.

a) pedagoglardıń bilimin gárezsiz asırıwı, túrli temalarda tekst, konferenciya hám sáwbetler shólkemlestiriw, oqıtıwshılar arasında tálim-tárbiya isleri alıp barıw boyınsha pedagog ishiler oqıwın shólkemlestiriw sıyaqlılar.

b) oqıtıwshılardıń sheberligin asırıw, óz ústinde gárezsiz islewdishólkemlestiriw boyınsha koncul'taciyalar, ashıq sabaqlar ótkeriw hám olarǵa qatnasıw,

v) bilimin asırıw hám metodikisler. Mektep reforması talapları tiykarında jańa dástúr boyınsha qısqa múddetli qurallardı shólkemlestiriw, oqıtıwshılar bilimin asırıw qala, respublika institutlarındaǵı kurs shınıǵıwlarına qatnasıw,

Metodik ke'nes, klass basshilarini' klass toparlari, panler boyinsha metodik birlespeleri islerin sholkemlestiriv. Mektep metodika bolmesin bezew ham toltiriv. Oqitwshilar shugillanip atirgan pedagogik temalarda'gi maseleler pedagogik konferenciyalar, korgizbeler,

g) Oqitwshilar attestaciyasi. Attestaciya komissiyasi quramin, bul kesheni otkeriw mudetin belgilew, oqitwshilar haqqinda attestaciya'ga tan hujjetlerdi tayarlaw. Bul keshelerdi amelge asiriv menen baylanisli tajiriybelerdi stentte sawlelendiriv. Attestaciyanı otkeriw dawamında oqitwshilardıń sabaqlarına qatnasıw ham basqa isleri menen tanısıw.

d) pedagogik tajiriybelerdi uyreniw, ulwmalastiriv ham tereñlestiriv. Pedagogik tajiriybelerdi uyreniw, ulwmalastiriv ham tereñletiriv boyinsha komissiya quramin belgilew, muddeti ham temasın anıqlaw juwapker insanlardı korsetiw. Tajiriybelerdi ulwmalastiriv ham ayirbaslaw'ga tan korgizbe ham stendlerdi sholkemlestiriv.

e) Mektep sheñberinde pedagogik oqıwlar otkeriw kibi tajiriybeler belgilenedi. Mektep is rejesini' oqıw-tarbiya islerine jol'ga qoyıw dep atalgan boliminde oqıw rejesi ham dasturlerini' oz waqtında, sıpatlı etip orınlanıwın tamiynewshi kesheler mekteptegi talimni' tiykarın qaliplestiriwshi sabaqtıń natiyeliligin asiriv, mekteptegi talimdi kabinetdiziminde alıp barıw, talim-tarbiya processinde texnika quralları ham EHM nan paydalanıwdı jol'ga qoyıw sıyaqlı maseleler korsetiledi.

Bunnan tısqari rejeni' usı boliminde panler boyinsha talimiy ham tarbiyalıq isler.

a) Oqitwshilardıń oqıwshilar menen tiykar'gi ham fakul'tativ dasturler boyinsha oqıw-tarbiyalıq islerin sholkemlestiriliwi pan tiykarların oqıtıwdıń teoriyalıq ham uslublıq darejesin asiriv,

b) Oqıwshilar menen bilimge pange talim processine qizı'gıwdı asiriv boyinsha tarbiyalıq isler alıp barıw. Olardı bilimler ham garezsiz konlikpe ham bilimler menen qurallandıriw. Mektepte ham uye oqıw miynetin onimli sholkemlestiriv.

- c) Kitap penen islew,
- d) Qábiletli hám bos ózlestiiriwshi oqıwshılar menen óz aldına islew.

Imtixanlarǵa tayarlıq kóriw hám olardı ótkeriw. Jazda oqıw ushın tapsırmalar alǵan oqıwshılar menen islewdi shólkemlestiriw. Gúzgi imtixanlardı ótkerip, bilimlerdi ózlestirgen oqıtıwshılardı klasstan-klassqa kóshiriw. Mektep kitap fondın jaratıw hám toltırıw oqıwshılardı sabaqlıqlar menen alıp baratuǵın oqıw islerin (tematik hám hár bir sabaqqa rejeler dúziw hám olardı úyreniw, kontrol', dóretiwshilik, laboratoriya hám ámeliy isler, oqıw ekskursiyaların ótkeriw hámde shınıǵıwlardı texnika qurallarınan paydalanıwǵa tán rejelerdi islep shıǵıw) rejelestiriw.

Klasstan hám mektepten tısqarı tárbiyalıq islerdi. Oqıwshılar jámaát shólkemleri (oqıwshı jaslar shólkemi) jumısına pedagogik basshılıq. Oqıwshılardıń jámaátshilik aktivligin tárbiyalaw hám rawajlandırıwda ádep-ikramlılıq tárbiya, huqıqıy tárbiya, miynet tyrbiyası, kásip tańlaw, ekonomikalıq tárbiya, sanitariya-gigiena sıyaqlı máselelerdi ámelge asırıw orınlı esaplanadı. Orta ulıwma tálim mektepleri is rejesindegi bul kishi bólimsheniń eń zárur wazıypası ulıwma mektep tárbiya kollektivi sholkemlestiriw dizimin ashıp beriwden ibarat ulıwma mektep kollektivi klasslardıń ápiwayı jıyındısınan ibarat bolmay, bálki bul kollektiv bir neshe oqıw jılları dawamında pútkil pedagoglar kollektiviniń úlken kúsh ǵayrat isletiwı sebepli júzege keledi.

Respublikamızdıń kóp ǵana mektepler tájiriyesinde klasstan hám mektepten tısqarı tárbiyalıq islerdi bir neshe jıllar dawamında ayırım oqıtıwshılardı biriktirip qoyıw sıyaqlı usıl ózin ańlamaqta, klasstan sırtqı bul tárbiyalıq islerdińbárshe baǵdarları oqıtıwshıdan arnawlı bilimhám tájiriye talap etedi, bunday bilim hám tájiriyeler tezlikte payda bolmaydı. Mekteptiń is rejesindegi ata-analar hám kollektiv penen alıp barılatuǵın isler bóliminde oqıtıwshılardıń ataanalar menen alıp baratuǵın isleriniń túrli formaları ata-analar májilisi, ata-analar menen topar bolıp hám óz-aldına sáwbet hám koncul'taciyalar ótkeriw, máhele hám xalıq jasaytuǵınawıllarda, zavod, favrika hám qurılıs shólkemlerinde alıp barılatuǵın túrli tárbiyalıq temalardaǵı pedagogik tashviqat isleri hámde jámaátshilik hám ata-

analardıń mektepke qashan hám qanday járdemin shólkemlestiriw sıyaqlı máseleler kórsetiledi.

Is rejesindeki mekteptiń atalıq shólkemi menen sheriklikte alıp baratuǵın isleri bóliminde mektep binasın remont qılıw, oqıw bólimlerin bezew isine atalıq shólkeminiń itibarın qaratıw, atalıq shólkemindeki ishhi hám xızmetshiler ushın túrli tárbiyalıq temalarda sáwbetler alıp barıw sıyaqlı isler rejelestiriledi. Mektep is rejesiniń mektep keńesi hám mektep direktorı qasındaǵı jıynalıw degen bólimde, mektep keńesi hám direktor qasındaǵı jıynalıstıń is dástúri, keńes isiniń teması hám túsindirgesi anıq kórsetiledi. Is rejeniń pedagogik processti basqarıw hám baqlap barıw, dep atalǵan bóliminde mektep islerin basqarıw hám pedagogik processke basshılıq qılıwdıń tiykarǵı formaları belgilenedi hám bunda oqıwshılar biliminiń sıpatı hám oqıtıwshılardıń oqıw dástúrlerin orınlawı sabaqlarǵa kiriw hám túsindiriw, laboratoriya hám ámeliy isler, ekskursiyalar kontrol', dóretiwshilik isler islepshıǵarıw miyneti, mektep maydanındaǵı tájiriye isleriniń nátiyjelerin anıqlaw, oqıwshılar menen óz aldına islewdińawhalın anıqlaw, dápter tutıw, klass jurnallarında oqıwshılar biliminbahalaw, oqıw pánleri boyınsha oqıwshılar bilimi, túsiniw hám kónlikpe dárejesi.

Juwmaqlap sanı aytıw kerek mekteplerdiń is rejelerinde oqıwshılar menen alıp barılatuǵın tálim tárbiya jumısın tereńlestiriw, ishshiler tájiriyesin asırıw, mekteptiń oqıw materiallıq bazasın bekkemlew, tálim-tárbiya isiniń global máselelerine qaratilǵan túrli temalarda seminarlar konferenciya ótkeriw, mektep oqıwshılarınıń pedagogik oqıwların shólkemlestiriw maqsetke muwapıq. Tarbiya processiniń áxmiyet tereń bilimin shólkemlestiriude isbilermenlik hám ephilik, bárshe jana nárselerdi ámelde xiyle nátiyjeligi kollay biliw hám mektep okıushısı shaxsın rawajlandırıu procesine basshılıq qılıw principiń birini esaplanadı. Basshılıqtıń zárúr principi rejashilik bolıp, onıń járdeminde pedagogik tásirler dizimini hám tarbiyanıń iste izshililikke eristiledi. Rejelilik direktorga tarbiyanıń bárshe máselelerin onıń ámelge asırılıwına basshılıq hámde baqlawdı shólkemlestirip barıw mektep ishki baskarıw diziminde zarur axmiyetke iye.

Klasstan hám mektepten tıskarı islerdiń oluma mektep rejesin tarbiyalıq isler



shólkemshesiniń basshılıǵında, klass basshıları, metodik birlespesi, tájriyebeli okıtıushılar, mektep kitapxanası okıtıushı jaslar shólkemi, oqıtıushılar komiteti, ata-analar komiteti hámde dógerek basshılarınıń aktiv katnasıuında dúziu hámde onıń mekteptiń jıynalıısında, oylasıqdan ótkerip tastıyıqlaw maqsetke muwapıq.

Respublikamızda qatar mektepler direktorlardıń is tájriybelerinde oqıtıushılar hám klass basshılarınıń tarbiyalıq isine pedagogik basshılıqtıń jaqsılanıuın támiynleytuǵın komplekt dizim payda bolmaqta. Direktor oqıtıushılar, klass basshıları, tarbiyashılar hám oqıtıushılarga tutqan principial jolı hám jumısında birlik bolıwına erisedi. Mekteptiń shańaraq, úlkenlerdiń miynetin kollektivleri, jámaát shólkemleri menen sheriklik qılıwǵa umtıladı. Mekteptiń tarbiyalıq processine basshılıq qılıwda direktor baslanǵısh hám orta klasslar tarbiyalıq isinde izshilikke ámel qılıwǵa óz aldına sonday-aq klasstan tısqarı waqıtta datarbiyalıq úzliksizlik hám izshilik principin ámelge asıradı. Oqıtıushılar hám klass basshılarınıń isin hár dayım hám ámeliy baqlap turıw tarbiya processine mektep ishinde basshılıq qılıwdıń zárúr quram bólegi. Belgilengen wazıypalardıń orınlanıwın baqlap hám tekseriwden maqset oqıtıushılar hám klass basshıları isindegi talap táreplerdi anıqlap, olar haqqında náwbettegi pedagoglar jıynalıısında sóylew emes, bálkim tálim processinde hám sabaqtan tısqarı shınıǵıwlardı tarbiya isin tereńlestiriw, bul istegi eń jaqsı tájriybelerdı joyıw esaplanadı. Tarbiyashılar isin baqlap barıwdı jámaát shólkemleriniń baqlawı menen qosıp alıp barıw orınlı boladı.

Házirgi sharayatta klasstan, mektepten tısqarı tarbiyalıq islerge basshılıq qılıwǵa úlken talaplar qoyılmaqta. Mektep basshıları, oqıtıushı hám tarbiyashılar, oqıtıushılar hám ata-analar shólkemleri menen islewdiń forma hám metodların tereńlestire barıp, oqıtıushılardı tarbiyalawda joqarı nátiyjelerge erispekte. Mektep basshılarınıń miyneti oqıtıw-tarbiya isi ushın sarıplanǵan saatlar sanı menen emes, bálki ámelge asırılǵan reje-keshelerdiń kólemi, mazmunı onıń temasınıń quramalılıǵı, sıpatı, tarbiyalıq processtıń ulıwma shınjırındaǵı zárúr táreplerdi taba biliwi menen ólshenedi. Buǵan kúshli, kishipeyil hám ziyrek, talapshań hám isbilermen mektep basshıları ǵana erise aladı.



## REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik Uzbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.. “Uzbekiston”, 2016 y.
2. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy taqlil, qatiy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatini kundalik qoidasi bulishi kerak. - T.: “Uzbekiston”, 2017 y.
3. Murakov I.U., Saifnazarov I.S. Menejment asoslari. – T.: 1997.
4. Abduraxmonov Q. Personalni boshqarish. – T.: Sharq, 1997.
5. Saparbaev T., Allaberdiyev D. ENVIRONMENTAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN USE OF FOLK PEDAGOGY RESOURCES IN TEACHING  
//Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 10. – C. 776-780.
6. Saparbaev T. PEDAGOGICAL SHARIATS OF THE EXAMPLE OF PARENTS IN SHAÑARAQ //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 7. – C. 226-229.
7. Saparbaev T. SHAÑARAQTA ATA-ANALAR ÚLGISINIÑ PEDAGOGIKALIQ SHARAYATLARI. – 2023.

## INTERNET SAYTLARI

8. [www. tdpu. Uz](http://www.tdpu.Uz)
9. [www. pedagog. Uz](http://www.pedagog. Uz)
10. [www. Ziyonet. uz](http://www. Ziyonet. uz)